

Speelruimte voor identiteit

*Samenwerken aan veerkrachtige
identiteitsvorming van jongeren*

Stijn Sieckelinck & Femke Kaulingfreks

*Met een voorwoord van
Micha de Winter*

Amsterdam University Press

Ontwerp omslag: Gijs Mathijs Ontwerpers, Amsterdam

Omslagfoto: Stichting Formaat, Rotterdam

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6372 324 4

e-ISBN 978 90 4855 253 5

NUR 766

© S. Sieckelinck & F. Kaulingfreks / Amsterdam University Press B.V., Amsterdam 2022

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j^o het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	7
Deel 1. Ter introductie	11
1. Identiteitsvraagstukken	21
1.1. Opgroeien tussen kampen	21
1.2. Het vraagstuk 'identiteit'	26
1.3. Identiteit in ontwikkeling	30
2. Identiteitsvorming	35
2.1. Voorkomen	35
2.2. Veerkracht	38
2.3. It takes a village	41
2.4. Samen sterk	43
2.5. Onze zoektocht	45
Deel 2. Positieve veiligheid en identiteit	51
3. Dialoogproject met jongens en politie in Den Haag	57
3.1. Spanningen op straat	60
3.2. Elkaar leren kennen in andere rollen	63
3.3. Bouwen aan sociaal kapitaal	65
3.4. Inzicht in elkaars leefwereld	68
3.5. Samen de straat op	69
4. Samenwerken aan sociale insluiting in Mechelen	71
4.1. Stad in de problemen	73
4.2. Bouwen aan oprechte relaties	76
4.3. Sociale vervreemding	80
4.4. Scheidslijnen overstijgen	82
4.5. Weerbaar de toekomst in	84

Deel 3. Geleefd burgerschap en identiteit	87
5. Spelen met identiteiten in Rotterdam	95
5.1. De armste postcode van Nederland	98
5.2. Stadsdialogen	100
5.3. Emancipatorische pedagogiek	103
5.4. Focus, opwinding en trots	105
5.5. Betrokken blijven	107
6. Kunstzinnige burgerschapsvorming op school in Antwerpen	111
6.1. Rekrutering bij de schoolpoort	114
6.2. Identiteitsvorming in het curriculum	117
6.3. De sociale werking van kunst	120
6.4. Een complexe beleving van identiteit	122
6.5. Het democratische schoolethos	123
Deel 4. Talentontwikkeling en identiteit	127
7. Vanuit kwetsbaarheid werken aan talenten in Arnhem	133
7.1. Invechten of uitreizen?	134
7.2. Op zoek naar talenten	138
7.3. Backstage en frontstage	142
7.4. De kracht van kwetsbaarheid	143
7.5. Een frisse wind door welzijnsland	145
8. Vechten voor erkenning in Zwolle	149
8.1. Tussen het rechte pad en de foute afslag	151
8.2. Vechtsport en cultuurdragerschap	153
8.3. Rituelen en integrale persoonsvorming	158
8.4. Je eigen pad vinden	162
8.5. Een veilige thuishaven	163
9. Conclusie	165
9.1. Leidende principes	166
9.2. Verbindingskracht en verbindingsmacht	174
9.3. Epiloog	178
Noten	181
Literatuur	185

Woord vooraf

Sinds mensenheugenis is de identiteit van de opgroeiende jeugd een bron van zorg voor volwassenen. En dan heb ik het niet alleen over ouders en leraren, maar vooral ook over statelijke, politieke en kerkelijke autoriteiten voor wie het gevecht om de zielen, harten en geesten van de nieuwe generatie van levensbelang was. Het streven naar nationaal onderwijs vanaf het begin van de negentiende eeuw was bijvoorbeeld het directe resultaat van een liberale politieke beweging die de nationale eenheid wilde versterken. Kinderen moesten leren dat ze deel waren van een gemeenschappelijke geschiedenis, ze moesten leren trots te zijn op het vaderland zodat ze zich daar met hart en ziel voor wilden inzetten. Bij zo'n nationale identiteit hoorden natuurlijk ook typerende karaktereigenschappen die de jeugd zich eigen moest maken: 'echte' Nederlanders wilden vrij zijn, beschikten over veel doorzettingsvermogen, waren ijverig, verdraagzaam en gematigd. Maar er bestonden natuurlijk ook hele andere opvattingen over de vraag waar het met de identiteit van de jeugd naartoe moest. Nederland was lange tijd een sterk verzuilde samenleving, waarin de verschillende religieuze en politieke gemeenschappen vooral bezig waren om 'hun' jeugd zo goed mogelijk binnen de eigen ideologie te socialiseren. Identiteitsontwikkeling betekende dan vooral: jeugdigen vormen tot goede katholieken, protestanten, socialisten enzovoorts. Wat die kinderen en jongeren daar zelf van vonden deed nauwelijks ter zake. De gemeenschappelijke noemer bij al dit streven naar identiteit was en is steeds het creëren van een 'wij-gevoel': wij Nederlanders, wij katholieken, wij protestanten of wij socialisten. En om een 'wij' te creëren is er altijd een 'zij' nodig, een contrapunt.

Ook in de huidige tijd is het denken in termen van wij en zij aan de orde van de dag. Hoewel de samenleving drastisch is veranderd, willen ook jongeren van nu ergens bij horen. En dat betekent bijna per definitie dat je je van anderen wilt onderscheiden. Dat maakt allemaal onderdeel uit van de sociale identiteitsontwikkeling: wie ben ik, bij wie hoor ik, met welke overtuigingen

of leefpatronen voel ik mij verwant? En met welke niet? Hier zien we ook onmiddellijk een aantal complicaties voor hedendaagse jeugdprofessionals. Kinderen en jongeren van nu socialiseer je niet zomaar meer van bovenaf, zoals in de tijden van verzuiling en nationale identiteitsvorming. Hedendaagse jongeren worden geacht zelf meningen te hebben en keuzes te kunnen maken, niet in de laatste plaats als het om identiteit gaat. Dat hoort bij de rechten en vrijheden die zijn vastgelegd in het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind. Voor professionals die met jongeren werken is dit een vanzelfsprekend, maar complex gegeven: de jeugd praat terug, accepteert niet zomaar het gezag van docenten, jongerenwerkers of wijkagenten. De vraag is dan hoe je jongeren op hun zoektocht naar identiteit begeleidt, hoe je kwesties over waarden en normen met hen bespreekt als deze zelf steeds lijken te verschuiven. Wie bepaalt eigenlijk wat de waarden en normen in onze samenleving zijn, wie bepaalt hoe je je behoort te gedragen? In een superdiverse samenleving zoals wij die nu kennen rekenen steeds meer mensen zich tot een bepaalde minderheid. Ook voor veel jongeren geldt dat, en dat leidt vaak tot een grote behoefte aan erkenning, aan 'gezien te willen worden'. Daar is weinig mis mee, behalve als dat streven naar erkenning van de eigen groep leidt tot sterke polarisatie tussen al die verschillende groepen. We moeten tenslotte wel allemaal door dezelfde deur, er is niet alleen een groepsbelang, maar ook nog een gemeenschappelijk, publiek belang. In dit spanningsveld opereren de jeugdprofessionals voor wie dit boek bedoeld is. Hoe begeleid je jongeren om een eigen, positieve identiteit te ontwikkelen, desnoods in een eigen 'bubbel', zonder mensen in andere bubbels uit te sluiten of zelfs te verketteren? Dat lijkt misschien een eenvoudige opgave, maar het tegendeel is waar. Jongeren zijn veel op sociale media te vinden, en juist daar is in- en uitsluiting iets dat heel nadrukkelijk speelt.

Het mooie van *Speelruimte voor identiteit* is dat de auteurs met behulp van theorie, maar vooral ook met prachtige praktijkvoorbeelden laten zien dat het zoeken van eigenheid en het leggen van verbinding elkaar helemaal niet hoeven uit te sluiten. Neem nou de dialoogsessies waarin jongens uit de Haagse wijk Vrederust gesprekken voerden met een aantal wijkagenten. Een reeks autobranden en de angst voor weer zo'n uit de hand lopende oudejaarsnacht vormden de aanleiding. Water en vuur zou je zeggen, en dat waren ze ook voor elkaar. Maar lees hoe het enorme wederzijdse wantrouwen geleidelijk aan verdween door de ander niet slechts op één identiteitsaspect vast te pinnen. De jongens bleken niet alleen 'rotjochies', maar ook liefhebbende zonen of ambitieuze leerlingen op zoek naar een goede loopbaan. De agenten bleken, niet zelden tot verbazing van de jongens, ook zelf jong te zijn geweest, soms pubers die zich niet aan de regels hadden

gehouden of het moeilijk hadden gevonden richting te geven aan hun leven. De dialoogsessies waren gericht op het creëren van wederzijds begrip, om zo de spiraal te doorbreken waarin beide partijen elkaar gevangen leken te houden. Als je elkaar niet ‘opsluit’ in een vijandige identiteit wordt het samenleven en opgroeien in de wijk er een stuk prettiger op.

Ik hoorde Nederlands bekendste talkshow-host laatst met veel dedain reageren op gasten die het belang van verbinding benadrukten. *‘Verbinding, verbinding, daar kan ik niks mee. Dat is meer iets voor verpleegsters.’* Dit boek laat juist overtuigend zien hoe enorm belangrijk de verbindingskracht van jeugdprofessionals is voor een samenleving die humaan en vreedzaam wil zijn, en die identiteitsvorming niet als een probleem, maar als een pedagogische kerntaak ziet.

Em. prof. dr. Micha de Winter

Deel 1.

Ter introductie

‘Ruim je kamer toch eens op!’ Het is een veelgehoorde verzuchting in elk gezin met opgroeiende pubers. De bergen vieze onderbroeken en sokken, lege colaflessen en chipsresten in bed vormen het strijdtoneel waarop jongeren en hun ouders uitvechten wie het in huis voor het zeggen heeft. Terwijl ouders zich bezorgd afvragen wat er van hun kinderen terecht zal komen, die schijnbaar stuurloos door het leven gaan, vragen kinderen zich geërgerd af wanneer hun ouders nu eindelijk zullen begrijpen dat ze zelf hun prioriteiten willen en kunnen stellen. Op Facebook zagen we in 2019, nog voor de coronacrisis, een kort filmpje voorbijkomen van zo’n typische puberkamer, met stapels kleding in alle hoeken. De jonge bewoonster krabde zich licht zuchtend op het hoofd. ‘Het is echt een stort, maar ik ben me ervan bewust...’, hoorden we haar opbiechten. ‘En ja, weet je, vroeger zei mijn mama altijd “ruim uw kamer op” en zo, maar nu heeft die zoiets van: je ruimt de planeet al op, je kamer is bijzaak.’ Aan het woord was Anuna de Wever, niet zomaar een zeventienjarige. Zij is het Belgische boegbeeld van de klimaatspijbelars. Scholieren in verschillende landen spijbelden in 2019 om aandacht te vragen voor een effectiever, duurzamer en rechtvaardiger klimaatbeleid. In België werd de beweging ontzettend groot, met tot wel 35.000 deelnemende jongeren per protestactie. Ook in Nederland stonden duizenden protesterende jongeren op het Malieveld in Den Haag. Menige ouder zal zich hebben afgevraagd: moet ik mijn kind nu wel of niet toestaan om een middag school op te geven? Hoe weeg ik de voors en tegens om aan zo’n protestactie deel te nemen? Is mijn kind in staat om zelf te bepalen waar hij of zij voor wil staan en kan mijn kind de gevolgen van zijn of haar acties overzien? Maar ook in de lerarenkamer, in het parlement en op het politiebureau hebben fikse discussies plaatsgevonden over de zin of onzin van dit nieuwe, jeugdige activisme. Daar waar jongeren op een uitgesproken manier van zich laten horen, of het nu gaat om expressies van idealisme, jeugdculturen of grensoverschrijdend gedrag, verdelen volwassenen zich al snel in kampen. Of we moeten ‘de jeugd van tegenwoordig’ loslaten om de wereld te kunnen vernieuwen, of we moeten haar beteugelen om haar tegen zichzelf te beschermen en de vertrouwde orde te handhaven. Onze bijdrage

is er niet op gericht om een van deze kampen te versterken of beide kampen te verzoenen. Evenmin is het ons hier te doen om stelling in te nemen in het klimaatdebat.¹ Wel beogen we in te gaan op de vraag hoe jongeren hun weg kunnen vinden in een maatschappij die zo sterk in kampen is verdeeld, en hoe volwassenen hen daarbij kunnen ondersteunen. Met dit boek willen we aan de hand van verschillende voorbeelden laten zien welke overwegingen ertoe doen wanneer complexe, hedendaagse vraagstukken van sociale en politieke identiteitsvorming zich voordoen in de opvoeding.

In 2020 nam de belangstelling voor jeugdig activisme net zo snel toe als de zorgen over een mogelijk 'verloren generatie'. Het was het jaar waarin jongeren niet alleen aandacht vroegen voor een effectiever en rechtvaardiger klimaatbeleid, maar ook het voortouw namen in de Black Lives Matter-beweging. Jongeren werden meer dan ooit gezien als aanjagers van noodzakelijke maatschappelijke vernieuwing, maar ook stevig bekritiseerd om hun keuze voor wat sommigen zien als radicale identiteitspolitiek. Het was ook het jaar waarin de coronacrisis ervoor zorgde dat al bestaande verschillen en scheidslijnen in de samenleving werden uitvergroot. Door de lockdown maatregelen raakten veel jongeren in een sociaal isolement, en namen onderwijsachterstanden en jeugdwerkloosheid toe. Scholen, sportclubs en uitgaansgelegenheden sloten hun deuren en de mogelijkheden voor fysiek contact werden drastisch ingeperkt, waardoor jongeren nauwelijks meer gelegenheid hadden om zich buiten hun sociale bubbel te begeven. In stadswijken en dorpen waar veel gezinnen met een lagere sociaaleconomische status wonen werden de gevolgen van de crisis het meest zichtbaar. Daar waar jongeren voor de crisis al opgroeiden in armoede, vaker een lager schooladvies kregen en vaker te maken kregen met politiecontroles of huiselijk geweld groeiden de frustraties over de nadelige sociale en economische effecten van de coronamaatregelen het hardst. In de media en het publieke debat was veel te doen om jongeren die zich niet aan de regels hielden, maar gaandeweg spraken ook steeds meer jeugdexperts zich uit over de schade aan de sociale en mentale ontwikkeling van jongeren (Loades et al., 2020). Toen in januari 2021 de avondklok werd afgekondigd gingen jongeren de straat op om te rellen, juist in de armere wijken en dorpen waar jongeren zich al maanden aan hun lot overgelaten voelden en waar het vertrouwen in het bevoegd gezag laag was. Politici en bestuurders spraken zich ferm uit over de noodzaak om het 'losgeslagen tuig' hard te straffen, terwijl jongerenwerkers juist lieten zien dat verdere escalaties voorkomen konden worden door op straat gesprekken aan te gaan waarin de nadruk op empathie en verbinding lag. In de reacties op deze gebeurtenissen speelden vragen over opvoeding een belangrijke rol. Waarom waren ouders niet in staat om hun

kinderen thuis te houden, zodat de rellen voorkomen hadden kunnen worden? Welke ruimte konden jongeren krijgen om hun eigen weg te vinden te midden van alle restricties? De rellen vormden een dieptepunt in een periode waarin de sociale scheidslijnen tussen verschillende opvoedcontexten extra zichtbaar werden. Daarbij groeiden de zorgen over polarisatie en extremisme. In een tijd waarin jongeren elkaar voornamelijk online opzochten nam het geloof in samenzweringstheorieën toe en trokken jongeren die op een zorgelijke, grensoverschrijdende manier uiting gaven aan extreme opvattingen de aandacht, zoals de zogenaamde pedo-jagers. Andere vormen van grensoverschrijdend gedrag, die verband lijken te houden met een verlangen naar sociale status in een kansarme context, leidden eveneens tot publieke verontwaardiging, zoals het toenemende messengeweld onder jongeren, al dan niet in relatie tot de populaire subcultuur rond drillrap.

De afgelopen jaren hebben niet alleen sociale bewegingen zoals de klimaatbeweging felle discussies uitgelokt over de sociale en politieke identiteitsvorming van jongeren. Ook andere, publiek zichtbare jeugdgroepen waren aanleiding om de vraag te stellen wat nu de 'juiste' pedagogische begeleiding van jongeren zou zijn. Daarbij komt in het publieke debat de nadruk vaak te liggen op het grensoverschrijdende gedrag van jongeren die van huis uit over minder economisch en sociaal kapitaal beschikken. Tegelijkertijd wordt er makkelijk voorbijgegaan aan het feit dat jongeren, of ze nu rellen of zich aangetrokken voelen tot gewelddadige subculturen of op andere manieren de openbare orde verstoren, een verhaal te vertellen hebben over zichzelf, de samenleving en wat ze zouden willen bereiken in het leven. Ook deze jongeren proberen zich net als hun meer geprivilegieerde leeftijdsgenoten een toekomst te verbeelden. De mate waarin hun daartoe de ruimte wordt geboden stuurt hun gedrag in sociale dan wel antisociale richting. In hoeverre moeten we jongeren de weg wijzen en behoeden voor misstappen, en in hoeverre zijn jongeren in staat om zelf hun leven vorm te geven? Kortom: welke speelruimte is er voor jongeren om hun identiteit te ontdekken? Het is een vraag die elke opvoeder en jeugdprofessional die werkt met pubers en jongvolwassenen bezighoudt.

Uit de gepolariseerde reacties op hedendaagse jeugdbewegingen blijkt dat afwijkend gedrag van jongeren nog steeds veel publieke morele paniek oproept, zoals dat in vroegere tijden, zoals de roerige jaren zestig van de twintigste eeuw ook al het geval was. Uitgesproken jeugdgroepen en jongeren die expliciet uitdrukking geven aan hun frustraties of idealen in de publieke ruimte roepen vaak een collectief beleefde angst op voor ondermijning van

het gezag op meerdere gebieden. Niet alleen de openbare orde, maar ook gevestigde sociale verhoudingen en de publieke moraal zouden weleens door 'de jeugd van tegenwoordig' kunnen worden aangetast. Over het algemeen worden jongeren die zich verenigen in groepen al snel aangemerkt als bedreigend of overlastgevend. Volwassenen zijn nu eenmaal vaak geneigd om hun eigen interpretatie van datgene wat de jeugd doet of zegt voorop te stellen. Van jongeren die een bepaalde expliciete levensstijl of idealisme publiekelijk uitdragen, wordt gemakkelijk meer, of juist minder, gemaakt dan ze zelf willen. De eigen verhalen van jongeren worden overgenomen door volwassenen die denken beter uit te kunnen leggen wie ze eigenlijk zijn, of wat ze eigenlijk bedoelen te zeggen. Dit wordt bijvoorbeeld goed zichtbaar in het geval van die andere – nog jongere – klimaatactiviste, Greta Thunberg. Ze werd door velen onthaald als heldin die de wereld de ogen heeft geopend voor de klimaatcrisis,² en die volwassenen in zulke klare taal aanspreekt op hun verantwoordelijkheid dat wegstijgen niet langer een optie is. Anderen zien haar als een wilsonbekwaam, autistisch kind, dat door volwassenen in haar opvoedingsomgeving wordt gemanipuleerd en misbruikt om een politieke agenda te pushen die ze zelf niet kan overzien.³ Waar sommigen de ouders van Thunberg als helden zien omdat ze hun kind zo steunen, zouden velen diezelfde ouders liever aangeklaagd zien wegens kindermishandeling.

In plaats van de jeugd op haar eigen waarde te schatten, behandelen we jongeren vaak als 'incomplete' volwassenen waar nog aan gesleuteld moet worden. Deze benadering heeft consequenties voor de manier waarop jongeren zich ontwikkelen, en vorm kunnen geven aan hun identiteit, hun opvattingen en hun relaties met anderen. Ze kunnen het gevoel krijgen dat ze harde keuzes moeten maken in een context van gepolariseerde opvattingen over henzelf en hun gedrag. Of je bent een gezonde puber die uit mag komen voor haar eigen mening, of je bent een autist die tegen zichzelf beschermd moet worden. Of je bent een jongen die geen zwakte mag laten zien, of je bent een meisje dat haar plaats moet kennen. Of je werkt hard aan je eigen toekomst, of je verspilt je tijd met het verstoren van de openbare orde. Hoe kunnen jongeren hun positie bepalen in deze gepolariseerde wereld? En welke cruciale rol kunnen sociale professionals daarbij vervullen?

Dit boek is in de eerste plaats gemaakt voor iedereen die beroepshalve wordt geacht om jongeren te begeleiden bij hun identiteitsvorming. Onder jongeren verstaan we hier ruwweg de leeftijd van twaalf- tot vierentwintigjarigen, waarbij het merendeel als adolescent of jongvolwassene kan worden aangemerkt. In deze levensfase, die in de psychologische literatuur ook wel 'emerging adulthood'⁴ wordt genoemd, worden jongeren steeds zelfstandiger

en ontwikkelen zij hun eigen identiteit, toekomstoriëntatie en maatschappelijke positie, maar hebben ze ook nog ondersteuning nodig. Het is een fase die zich enerzijds kan kenmerken door een gevoel van onbegrensde mogelijkheden, en anderzijds door onzekerheid over elkaar snel opvolgende veranderingen.

Of je nu jongerenwerker of leerkracht bent, intern begeleider of mentor, gezinsvoogd, opbouwwerker of opvoedadviseur, voor bijna al je activiteiten geldt: er wordt op jou als professional gerekend om bepaalde opvoedkundige doelen te helpen bereiken. Jongeren moeten bijvoorbeeld een startkwalificatie behalen, op een constructieve manier participeren in de maatschappij, kiezen voor de juiste vrienden, wegblijven van het criminele pad, een gezonde levensstijl ontwikkelen en haalbare toekomstplannen maken. De kans op succes wordt daarbij groter wanneer niet enkel de van buitenaf door volwassenen bepaalde doelen een plek krijgen, maar ook de van binnenuit door jongeren geleefde ervaringen en gekoesterde idealen. Meestal liggen deze idealen in het verlengde van wat ouders zelf hebben voorgeleefd en wat in de maatschappij als een succesvol bestaan wordt beschouwd. Geregeld echter botsen de idealen van jongeren met de verwachtingen die anderen van hen hebben.⁵

Als puber of jongvolwassene is het niet altijd gemakkelijk om jezelf te vinden en de juiste koers te bepalen in het spanningsveld tussen verschillende doelen, dromen en verwachtingen. In de fase van adolescentie en jongvolwassenheid spelen sociale identiteitsvraagstukken een belangrijke rol: tot welke groep behoor ik, welke normen en waardenpatronen zijn voor mij belangrijk en hoe gedraag ik mij daarnaar? Hoe ziet de buitenwereld mij en welke kansen krijg ik wel, of juist niet, op basis van de hokjes waarin ik word geplaatst? Jongeren zitten in een fase waarin ze zichzelf nog aan het ontdekken zijn, waarin ze experimenteren met verschillende identificaties, terwijl in de maatschappelijke context waarin ze opgroeien de nadruk vaak wordt gelegd op helder van elkaar te onderscheiden groepen met één bepaalde identiteit.

Om zichzelf duidelijk te kunnen positioneren kiezen jongeren er soms voor om zich sterk vast te houden aan bepaalde identificaties. Als docent kun je dan te maken krijgen met leerlingen die in de klas extreme uitspraken doen op basis van hun politieke overtuigingen, als jongerenwerker met een groepje dat op levensbeschouwelijke grond weigert mee te doen aan bepaalde activiteiten. Als zorgcoördinator vraag je je wellicht af hoe je het gesprek aan kunt gaan met een jongere die er opvattingen op na houdt die jij aanstootgevend vindt. Of je vraagt je als straatwerker af wanneer

de grens tussen gezonde experimenteerdrang en zorgwekkend gedrag is overschreden bij vriendengroepen die elkaar op straat of online aanmoedigen om steeds spannender dingen te doen.

Soms hebben jongeren juist veel last van de identificaties die aan hen worden toegeschreven, vooral wanneer het om labels gaat die ze door anderen krijgen opgeplakt. Ze worden boos of onzeker van de eenzijdige beeldvorming over groepen waar ze zichzelf (deels) mee identificeren, of waar ze door anderen mee geïdentificeerd worden in de media, de politieke arena of in de publieke ruimte. Als opvoeder kun je tegenover jongeren komen te staan die niet open met je willen praten omdat jij dezelfde – of juist een andere – etnisch-culturele achtergrond hebt. Of je krijgt als politieagent te maken met jongeren die je wantrouwen omdat ze te vaak etnisch geprofileerd worden in hun wijk. Of je vraagt je als schuldhelpverlener af hoe je jongeren kunt bereiken die denken dat elke overheidsinstantie het slecht met ze voor heeft.

In een maatschappelijke context waarin een eenzijdig perspectief op identiteit vaak de boventoon voert, is de sociale identiteitsvorming van jongeren een precair proces. Jongeren die op de een of andere manier afwijken van de standaard op het gebied van sociaal wenselijk en productief gedrag, of goed en succesvol burgerschap, kunnen zich verloren gaan voelen en te maken krijgen met processen van vervreemding. Jeugdprofessionals die zich alleen richten op het voorkomen of aanpakken van probleemgedrag adresseren onvoldoende de vragen van jongeren die aan hun gedrag ten grondslag liggen. De samenwerkingsverbanden die in dit boek centraal staan geven ook ruimte aan andere – onderliggende – vragen, zoals: hoe geef ik betekenis aan mezelf en de wereld om mij heen? Concreet betekent dit voor jeugdprofessionals: hoe kunnen we, vertrekkende vanuit de soms eenzijdige of beperkte belevingswereld van jongeren waar zorgen over bestaan, (samen) werken rond identiteit? Hoe kunnen jongeren zelf, naast professionals, een centrale rol spelen in dit samenwerkingsverband, om ervoor te zorgen dat er niet enkel vóór hen wordt nagedacht of óver hen wordt besloten, maar dat hun eigen ervaringen en interesses een ijkpunt vormen in de pedagogische begeleiding? Hoe kunnen jongeren en jeugdprofessionals samen toewerken naar verbetering in een wijk of sociale omgeving waarin vaak sprake is van een schaarste aan hulpbronnen, en daarbij het aanbod in de vrije tijd, thuis, en op school op elkaar afstemmen? In dit boek proberen we dan ook antwoord te geven op de vraag: wat zijn de leidende principes om in de context van polarisatie en vervreemding te werken aan veerkrachtige identiteitsvorming?

We bespreken hoe jongeren ondersteund kunnen worden bij een positieve identiteitsontwikkeling in een context waarin taaie maatschappelijke

scheidslijnen een grote rol spelen. Verschillende van die scheidslijnen zien we terug als we kijken naar de gepolariseerde reacties die jongeren oproepen wanneer ze zich duidelijk uitspreken. Zoals bij De Wever en Thunberg: worden zij gezien als geëngageerde voorbeeldfiguren die ons aansporen het goede te doen, of als destructieve ordeverstoorers? Als machteloze minderjarigen, of als volwaardige medeburgers die genoeg invloed hebben om de samenleving te veranderen? Ook veel minder uitgesproken jongeren zijn dagelijks bezig om over en langs deze scheidslijnen hun sociale en politieke positie te bepalen. Moet respect voor het bevoegd gezag bij opstandige jongeren afgedwongen worden of juist opgebouwd worden vanuit een persoonlijke vertrouwensrelatie? Mogen jongeren ook meebeslissen over wat hen raakt en publiekelijk opkomen voor hun belangen of moeten ze zich voegen naar de volwassenen die het voor het zeggen hebben? Hoe kunnen we jongeren met minder kapitaal helpen een perspectief op een hoopvolle toekomst te openen? Dit zijn allemaal vragen die voor jongeren heel relevant zijn in de fase van hun leven waarin ze meer en meer hun identiteit ontdekken, hun eigen keuzes gaan maken en hun eigen leven gaan leiden. Ook de volwassenen die geacht worden deze jongeren de weg naar volwassenheid te wijzen, ontkomen niet aan deze vragen.

Het onderzoek waarop dit boek is gebaseerd kon tot stand komen met een subsidie van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, directie Jeugd. Wij bedanken iedereen die aan het onderzoek heeft meegewerkt voor hun inzet en vertrouwen: de netwerkpartners, respondenten, jongeren en student-assistenten. In het bijzonder dank aan mede-auteur Kors Perdijk (Fontys Hogescholen) voor zijn bijdrage in hoofdstuk 8.

Verder hielpen mee – in volgorde van hun bijdrage aan de totstandkoming van het onderzoek en de daarop gebaseerde publicaties: Bonita Kleefkens (ministerie van vws), Joris Rijbroek, Liam Stephens, Sinan Cankaya en Fatana Mirzada (Vrije Universiteit), Saskia Tempelman (NCTV/Landelijk Steunpunt Extremisme), Micha de Winter (Universiteit Utrecht), Paul Frissen (NSOB), Iliass El Hadioui (EUR), Jaap van den Berg en Harro Leegstra (ministerie van vws), Dennis de Vries (Stichting Vreedzaam), Mohammed El Menhali (MJC), Abdelouahid El Kadi (jongerenwerker), Alexander van Leuven (Stad Mechelen), Luc Opdebeeck (Formaat), Yassine Kacir (jongere), Samia Kallah en Youssef El Bahri (DOCK), Karin Heremans en Rudi Audiens (Koninklijk Athenaeum Antwerpen), Alda Braeken (docent), Melvin Kolf en Nabil el Malki (Presikhaaf University Arnhem), Tarik Hamdiui (AM Support team), Patrick van Neerden en Elwin van den Beld (Free2Move Zwolle), Marleen Pegge (Fontys Hogescholen), Farieha Mirzada (Vrije Universiteit),

Nora Hammidi en Matthijs van der Tang (Platform JEP), Simon Mamahit (mediamaker), Sebastian Abdallah (Hogeschool van Amsterdam), Inge van der Bijl (Amsterdam University Press) en Kristien Sieckelinck.

September 2021,

Femke Kaulingfreks, Amsterdam
Stijn Sieckelinck, Rotterdam